

mából a másikba való átsorolásukat.
16 A jogszabály /1984. évi 22. tvr./ úgy fogalmaz, hogy ezeknek a fórumoknak évente legalább egyszer össze kell ülniük.

- o - o - o -

Gyekiczky Tamás:

IPARITANULÓ-KÉPZÉS AZ ÖTVENES ÉVEK MAGYARORSZÁGÁN

Bevezetés

Alig több mint harminc éve indult útjára a nagyipari iparszerkezetet kiszolgáló iparitanuló-képzés. A képzés irányítása, felügyelete 1950-től a Munkaerőtartalékok Hivatalának /MTH/ feladata volt, a Hivatal iparitanuló intézeteiben képezték ki a korszak szakmunkásainak jelentős részét.

Dolgozatunk az MTH iparitanuló-képzést irányító tevékenységről, annak hatásáról szól. Bemutatjuk, milyen társadalmi-gazdasági-szervezeti feltételek befolyásolták az iparitanuló-képzést, milyen társadalmi erővonalak határozták meg a képzés szerkezetének változását, alakulását.

Elemzésünk alapja az Új Magyar Központi Levéltárban gyűjtött anyag.

Dolgozatunk nem öleli fel a szakmunkásképzés irányításának minden problémáját. Nem engedi meg a teljes elemzést egyfelől adataink szűk köre, másfelől az MTH tevékenységére koncentráló leírásunk kerete. Ugyanakkor a dolgozat megközelítése kerüli a pedagógiai, oktatásmódszertani szemléletet, az irányítás és igazgatás kérdéseit igyekeztünk szociológiai, gazdaságtörténeti, gazdaságszociológiai nézőpontból megközelíteni.

Reméljük dolgozatunk hozzájárul a szakoktatás társadalomtörténeti összefüggéseinek feltárásához.

I.

1. Az iparitanuló-képzés helyzete és változásai 1950-1956 között

Az új iparszerkezet kiépítése megkövetelte az ipar-

ban dolgozó munkaerő létszámának emelését. A létszám növelése két módon volt megvalósítható. Az egyik út a felnőtt, eddig mezőgazdaságban dolgozó munkaerő tömegének ipari munkába történő beállítása, a másik lehetőség a fiatal korosztályok ipari munkára való kiképzése volt. Az MTH kiemelt feladatként jelölték meg a munkaerőutánpótlás mindkét formájának szervezését. Tevékenységének egyetlen korlátja az volt, hogy munkaerőbiztosítási feladata csak az iparosítás számára fontos iparágakra /bányászat, kohászat, vas-fémipar, - néha - építőipar/ terjedt ki. Így az ágazati minisztériumok kénytelenek voltak munkaerőtoborzással és szakképzés szervezésével foglalkozni. Azok az ágazati minisztériumok, amelyek számára az MTH biztosította a munkaerőt, ez alól a kényszer alól mentesültek, ágazati munkaerőigényüket ellenben az MTH hivatali kontrollja szűkítette. Az MTH viszonya az ágazati minisztériumokhoz ezek miatt a jellegzetességek miatt eltérően alakult.

Iparitanuló-képzést tehát az ágazati minisztériumok, az MTH folytatott és a helyi tanácsok. A szakmunkásképzés három formájának ellenőrzését gyakorlatilag az MTH látta el, de - a dokumentumokból úgy tűnik - döntő szava az ágazati és a tanácsi szakképzésben nem nagyon volt. Irányító tevékenysége itt a jogi irányítás eszközeiben összpontosult.

Az államilag támogatott és az MTH által szervezett iparitanuló-képzés nem ölelte fel a szakmák teljes körét. 1951-ben nagyon sok szakmában adminisztratív uton megszüntették - főként a könnyűipari szakmákat érintette ez a változás - a tanulóképzést. Feltételezhető, hogy ezekre a szakmákra ezután az ágazati minisztériumok intézeteiben képeztek ki, vagy a helyi iparitanuló-képzés fórumain igyekeztek pótolni és biztosítani a munkaerőt. Voltak olyan szakmák, ahol - esetleg 10-15 évig - szünetelt az oktatás. A szakmai képzés adminisztratív uton történő szűkítése mindenesetre meglepte a képzésben érdekelt feleket, hiszen az előző tanévben még a megszüntetésre ítélt szakmákba beiskoláztak tanulókat. A vállalatok mindenesetre gyorsan reagáltak, a beiskolázott, de még nem végzett tanulókat át akarták minősíteni segéd- és betanított mun-

kássá. Gondolták, munkaerőhiányukat ezzel valamelyest csökkenteni lehet.

Az MTH képzésen belüli súlyát jól jelzik a következő arányok. 1954-ben - a beruházások viszonylagos visszafogása után - az MTH tanulói az össz-tanulólétszám 40 %-át teszik ki /60 % megoszlik az ágazati minisztériumok és a tanácsok között/. 1954 előtt az arányok fordítottak voltak; a súlypont az MTH oldalán található. Természetesen az arányok mellett fontos megemlíteni, hogy a nem MTH képzés összvolumene 1953 előtt sokkal alacsonyabb volt, mint 1953 után.

A beiskolázási adatok elárulnak valamit az MTH képzés nagyságáról. 1951-ben 40.108 tanulót iskoláztak be, 1952-ben 27.798 tanulót. /1953-ról nincs adatunk./ 1954 decemberében az MTH intézeteiben már csak 10.503 elsőéves van, 1955-ben 11.775 elsőéves tanul az intézetekben. A beiskolázási adatok csökkenő tendenciáról vallanak. A csökkenés még 1952-ben megindul, 1953-tól csak radikálisabban jelentkezik. A tervezési mechanizmus és a gazdaságpolitikai hatások ismeretetésénél visszatérünk majd e tendencia értelmezésére.

Az első évesek létszámánál a képzésben érintettek köre lényegesen nagyobb. 1955-től indult be a 3 éves képzés, addig a 2 éves képzés dominált. /Volt 1-1 1/2 éves képzés is./ A két osztályos képzés létszámadatai a következőket mutatják: 1951-ben az összes MTH intézményekbe járó tanulók száma 63.372, 1952-ben 67.905. Ugy látszik ez a két esztendő volt a csucs, mivel ezek után már kevesebb tanulóval találkozunk. 1954-ben 24.259 tanuló, 1955-ben 23.003 tanuló tanul az MTH iparitanuló-iskolában. Ez már a 3 osztályos képzés létszámadata. A létszámcsökkenés ilyen határozottan csak az MTH intézmények esetében figyelhető meg. Ebben az időszakban a szaktárcák és a tanácsok tanulóinak létszáma nőtt, számuk 1955-re eléri a harmincezet.¹

A létszámadatok hullámmása követi a gazdaságpolitikai változások ritmusát. 1951-1952-ben a Hivatal legfelsőbb döntési fórumán - a kollégiumban - még uralkodó az a felfogás, amely szerint a Hivatal legfőbb feladata a népgazdasági fej-

létszámok munkaerejének biztosítása, a szakképzés funkcióját is e gazdaságpolitika szolgálatában vélik felfedezni.

1953-ban a kormányprogram hatására az MTH "leépíti" az előző évben felvett - akkor éppen végzős - létszámot /27.798/ tízezer főre. Körülbelül ennyi végzett tanulónak tudják ugyanis a foglalkoztatását biztosítani.² Átírányítás, fegyelmi kizárások, az intézetek elhagyásának szinte korlátlan engedélyezése, a 2-es gyakorlati jegyek tömeges alkalmazása /ekkor ugyanis mint "tehetségtelent" eltanácsolják a pályáról/ szakvizsgán tömeges buktatások - tartoznak a leépítés eszközei közé.

1954 őszére ismét megszilárdul az MTH helyzete. A beruházások növekedése ismét bizonyos tanulói létszámnövekedést idéz elő, e növekedés azonban nemcsak - főként nem - globálisan jelentkezik, hanem a szakmákon belüli arányokat változtatja meg a vas-fém-bányászat iparágai javára.

A létszámadatok ingadozása annak következménye, hogy a szakképzést a rövidtávú /napi/ gazdaságpolitikának /taktikának/ rendelték alá, emiatt a képzés hallatlanul érzékeny volt bármilyen kormányzati változásra. A rövidtávú oktatási érdekek azért is dominálhattak, mert az MTH nem dolgozott ki - csak 1956-ban gondolnak erre - hosszútávú stratégiai-oktatási programot, a népgazdaság 5 éves tervszámait bontották le automatikusan éves beiskolázási keretszámokká. A később leírásra kerülő szervezeti változások /kisebb létszám/ e mechanizmus működésén nem változtattak, csupán a nyilvánosan megadott keretszámokat faragták le.

A képzés érzékeny szerkezetének következménye, hogy a fejlesztés - előrelépés - szintén ki volt téve a kormányzati politika változásainak. Jól látható ez, ha az állami támogatás kérdéskörét vizsgáljuk. 1953-1954-ben az iparitanuló intézmények teljeskörű állami támogatást kaptak, előtte és utána önellátóak voltak. A tanulónak ugyanúgy hozniuk kellett a terveket, mint a felnőtt szakmunkásoknak, de nekik még annyi bért sem adtak - itt is darabrendszer érvényesült - mint a felnőtteknek. Az MTH mind az állami támogatást, mind a tá-

mogatás megvonását örömmel üdvözölte, mindkettőhöz kitalálta a megfelelő ideológiát. Ez nem volt nehéz, ugyanis mind a két esetben a fejlődés törvényszerűségére hivatkozott.

Az iparitanuló intézetek rendszere ki volt téve az állandó változtatások önkényének. A változtatások egyik oka lehetett a tapasztalatok hiánya, mivel a nagyüzemi szakmunkásképzésnek Magyarországon nem voltak hagyományai.

A másik ok ezzel a hiánnyal függött össze. Az utkeresés, a hagyományteremtés légkörében onnan merítette az MTH a példát, ahonnan lehetett, tehát lemásolta a szovjet modell-kísérletek sorozatát. Ezeket a mintakövetési törekvéseket a politikai mechanizmus is ösztönözte. Egy-egy szovjet tanulmányút után a Hivatal pl. felülvizsgálta addig kibocsátott jogi és szervezeti utasításait, rendelkezéseit, módosította munkatervét. Szovjet mintára állították fel pl. az un. FZO iskolákat, a modern szakmunkásképzés műhelyeinek szánva őket. Ezért az iskolákat a már majdnem elkészült iskolaépületek átalakításával, átépítésével, az új beruházások átütemezésével hozták létre. Ezekben az iskolákban a szovjet tanterv és tanmenet alapján akartak tanítani, képzett tanárokat és mestereket kívántak ide szerződtetni. A - később ismertetésre kerülő - vállalati érdekek megbuktatták a tervet, hosszú huzavona alakult ki az iskolák létesítése körül. Felsőszintű egyeztetés alapján mondott le pl. a Rákosi Művek arról a tervéről, hogy amortizálódott gépsorát az FZO iskolák nyakába varrja.

Az MTH nyíltan példaképének vallotta a Szovjet Munkaerőtartalékok Minisztériumát. A szovjet tapasztalatok hatására állították fel az Oktatási Tanácsot³, az MTH oktatási-módszertani segédszervét. Kollégiumi ülések jegyzőkönyvének tanulsága szerint a Hivatalban szovjet tanácsadó működött, aki a Hivatal mindennapos ügyeinek tárgyalásán részt vett és rendszeresen beleszólt azokba. Személyes fellépésének eredményeképpen vették át a mesterképző technikumok, tanfolyamok - pedagógiai minimum tanfolyamok a szovjet pedagógiai tankönyvet, vagy a társadalmi ismeretek c. tantárgy tanmenetében hatására iktattak és töröltek ki bizonyos részleteket.⁴

A példakövetésnek az MTH intézményes érdekei szab-
tak gátat. A szovjet tanácsadó javaslatát a kollégiumon több-
ször visszautasították azzal az indokkal, hogy "mi még fej-
letlenek vagyunk ehhez". A szovjetekkel ellentétben - akik
a kommunizmust építik - mi még csak a szocializmus alapjai-
nak lerakásánál tartunk. A Hivatal cselekvési autonómiáját
ugy őrizte meg, hogy a szovjet példából legtöbbször csak any-
nyit vett át, amennyi intézményes érdekeinek megfelelt. A-
mennyiben a javaslat - minta - beleillett a Hivatal által
elképzelte reformokba, munkaprogramokba, vagy jelentéktelen
volt, ezt-azt mindig átvett belőle. Teljes egészében soha
semmit.

Mindezek ellenére az iparitanuló-képzés egésze -
a hazai tapasztalatok hiánya miatt is - nagymértékben támasz-
kodott a szovjet mintára. Ennek köszönhető, hogy a Hivatal
tagjai - tisztviselők, tanulók - a szovjet hadsereg rendfoko-
zatához hasonló rangjelzést viselő egyenruhában jártak, -
az utcán járőröztek a nevelők és a szolgálatban lévő diákok -,
hogy az otthonok rendtartása hasonlított egy katonai alakulat
szolgálati szabályzatához.

2. Szervezeti és csoportérdekek az iparitanuló-képzésben

Az MTH kormányzati szintű szervként működött. Fel-
adatában - az iparosítás szempontjából döntő ágazatok munka-
erőellátásának biztosítása - az a hallgatólagos feltételezés
rejlett, miszerint az iparosítás- és a munkaerőellátás - kö-
zös érdeke a gazdasági szervezeteknek, minisztériumoknak;
népgazdasági szintű egység munkálkodik az iparosítás céljai-
nak megvalósítása mögött. Közös cél - azonos érdek.

Az MTH - mint ahogyan a többi vállalat és intéz-
mény is - szívesen és előszeretettel hivatkozik kéréseinek
indoklásában erre a felsőszintű társadalmi érdekösszhangra.
A valóság azonban eltérő képet mutat, a Hivatal kapcsolata-
inak elemzése nem az érdekösszhangra, hanem az érdekellen-
tésekre hívja fel a figyelmet. A helyzet az, hogy az iparita-
nuló-képzés társadalmi résztvevői minimális kompromisszumot
is alig kötöttek egymással, egymás törekvéseit gátolták, aka-

dályozták. A helyzet tisztázását nehezítette az a tény, hogy a képzés adott rendszere egyik fél érdekeivel sem esett egybe, még az MTH érdekeivel sem. Emiatt az iparitanuló-képzést gyakran kísérte közömbösség, érdektelenség, számtalan apró kis akadály.

A szakképzés társadalmi szereplőinek tekintjük - az MTH és a tanulók mellett - a vállalatokat és az ágazati minisztériumokat. /Eltekintünk most az MTH-n belüli érdekcsoportok jellemzésétől, kifelé ugyanis a belső megosztottság nem dominált./

A külön-külön elemzett érdekeltségi rendszerből összeköthető annak az érdekhálónak a rendszere, amelynek mozgása meghatározta a szakképzés alakulását.

A vállalat - feszített tervteljesítésről és szigorú tervfegyelemről lévén szó - fő érdeke a használati érték termelésének mennyiségi - terv szerinti - növelése volt. Ugyanakkor - a munkaerőhiány logikája alapján - állandóan létszámhiánnyal küzdött, pillanatok alatt felszivott minden jelentkező munkaerőt. Számára az volt a legfontosabb, hogy azonnal munkába állítható, elfogadható termelési értéket produkáló munkaerőt kapjon. Így történt, mikor bizonyos szakmákban megszünt a szakképzés, a vállalatok a felszabaduló munkaerővel akarták foglalkoztatási gondjaikat megoldani.⁵

Az ipari tanulók termelési gyakorlatai is emiatt fulladtak sokszor botrányba, hiszen a jó gépeket az ipari tanulóknak nem tudták átengedni, csak a tervteljesítés veszélyeztetésével. Az MTH vezetői eleget panaszkodtak emiatt, még annak a véleményüknek is teret adtak, hogy a tanuló az üzemi munka során azt is elfelejti, amit az iskolában esetleg a szakmából megtanul. Az üzemek számára - mivel a tanulókkal való minden kísérletezés gazdaságilag életveszélyes lett volna - kifizetődőbb volt, ha a tanulók segédmunkát, anyagmozgatást, takarítást végeztek - ezekre amúgy sem jutott kapacitás.

A tanulókat saját gazdasági-termelési érdekeik szerint foglalkoztatták, erre kényszerítette őket termelési ka-

pacitásuk maximális igénybevétele.⁶

A vállalati érdekelttség ilyen átalakulása eldöntötte a szakoktatásban tevékenykedő mesterek minőségét is. Jó szakembereket - szakmunkásokat - nem nagyon engedtek el tanítani - rájuk a termelésben is nagy szükség volt. Előállt az a helyzet, hogy pedagógiailag és szakmailag képzetlen emberek tömege tanította az ipari tanulókat. Az MTH vezetése észlelte a fogyatékossgot, megkezdte a mesterek beiskolázását.

A vállalatok - érthető módon - vonakodva tettek eleget a képzés technikai feltételeit biztosítani igyekvő felszólításoknak. Említettük a Csepel Művek esetét az FZO iskolákkal, emellett emlitenénk a GANZ Gyár esetét, ahol a tanműhely felszerelése helyett annak technikai eszközeit akarták maguknak megszerezni.⁷

Vállalati taktika volt az iparitanuló biztosítás is. Több tanulóval kötöttek szerződést, mint ahány tanuló számára gépet tudtak volna biztosítani. Taktikájuk abból a szempontból érthető, hogy számukra munkaerő kellett és nem szakember.

Ebben a vállalati álláspontban az a szemlélet is tükröződik, amely szerint a szakmunkásképzés arra jó, hogy a vállalat legális módon munkaerőhöz jusson hozzá, méghozzá egy bizonyos mértékig képzett munkaerőhöz, aztán mi lesz a végzés után, ez már a saját belső ügye, milyen munkakörben foglalkoztatja a végzeteket, rá tartozik.

A vállalat a szakmunkásképzéssel nemcsak közvetlen, közvetett kapcsolatban is állt. Közvetett kapcsolatát azonban felügyeleti szervén és ágazati irányító szervén keresztül építette ki. Logikusnak tűnik azt mondani, hogy az ágazati minisztériumok egyfelől saját vállalataik érdekét, másfelől saját irányító szervezeti érdekeiket érvényesítették az MTH-val szemben. Kiderül azonban, hogy a minisztérium saját vállalatainak érdekeit csak akkor volt hajlandó képviselni, ha azok belesimultak a minisztérium szervezeti érdekeibe. A közös képviselet alapja a munkaerő minél nagyobb tömegének

biztosítására irányuló közös törekvés volt. A minisztériumok a kormányzati politika eszközeivel a maguk számára szerették volna biztosítani a legnagyobb iparitanulólétszámot. Ezért a tervezés, az elosztás folyamata szüntelen alkudozásokkal, kompromisszumokkal átszőtt. Az MTH érdeke elvontan azonosnak tűnik a minisztériumokéval, minél több iparitanulót beiskoláztatni, minél több anyagi és szellemi tőkét felhalmozni. Ez az azonosság azonban látszólagos, mivel az azonos törekvéseket a szervezeti rendszer egymással szemben folytatott versengésekké fordítja át, ellentétes törekvéseknek nyitja meg az utat. Az MTH pozíciója akkor a legerősebb, amikor a legnagyobb számú végzett szakmunkás kerül ki iskoláiból, és akkor a leggyengébb, amikor visszafogják a beruházásokat.⁸

Az ágazati minisztériumok érdekei nem a tanulóképzés adott formájának és rendszerének fejlesztését szolgálták, hanem a képzési keretek és formák minél előbbi megváltoztatását, az MTH monopóliumának felszámolását.

Az MTH az ágazati minisztériumok számára - a változott körben - munkaerőt biztosított. Ez azt jelentette, hogy az ágazatok csak korlátozott mértékben gondoskodhattak maguk számára munkaerőről, gazdasági pozíciójukat az MTH-val fenntartott szervezeti és politikai viszonyuk határozta meg. A minisztériumok cselekvési stratégiája a munkaerőelosztás mechanizmusának befolyásolására terjedt ki, hosszabb távon az MTH megszüntetését szerették volna elérni, így az MTH-t törekvéseiben nem is támogatták. A munkaerő elosztás rendszerének megváltoztatása maga után vonta - automatikusan - az iparitanuló-képzés rendszerének megváltozását is, a két jelenségeggyüttes a korban szorosan összekapcsolódott.

Az ágazati minisztériumok a tervezés során mindent elkövettek a számukra kedvező elosztási arányok létrehozásáért. A befolyásolás többnyire az MTH-n kívül zajlott le, a dokumentumok csak a tárgyalások tényét /pl. "mint ahogy azt telefonon megbeszéltük"/ rögzítik.

Az ágazati minisztériumok kihasználták a személyes

összeköttetés rendszerét - OT-nál, NT-nál - a politikai szervezetek kormányzaton felüli szervezetét.

Az MTH eltérő viszonyt alakított ki az ágazati minisztériumokkal. Kapcsolatainak rendszerében az eltérés egyrészt a nem MTH alá tartozó minisztériumok és az MTH által munkaerővel ellátott minisztériumok, másrészt a Közoktatási Minisztérium és a többi ágazati minisztérium között mutatkozott.

Az ipari minisztériumok azon része, amelynek számára az MTH nem képzett iparitanulókat, szabadabban és önállóbban intézte szakoktatási ügyeit. Viszonylagos önállóságukat korlátozta az MTH jogi szabályozási jogköre /pl. tanulók munkaszerződésének feltételei/, stratégiaileg pedig számolniuk kellett az MTH monopóliumát megerősítő, kiterjesztő törekvésével.

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk, a gazdasági irányítás szervezetrendszer minden célkitűzés és ideológia ellenére nem a kooperatív, azonos érdekeken nyugvó kapcsolatoknak nyitott utat, hanem a versengésnek, a pozícióharcnak, az irányító szervezetek közötti konfliktusnak.

Az MTH szervezetének kellett volna biztosítania az iparosításban kiemelt ágazatok számára a munkaerőt, - az ágazatok szükségletének maximális figyelembevételével - azonban a szervezetek objektív helyzete, érdekeik mechanizmusa meggátolta a feladat teljesítését. A munkaerőgazdálkodással kapcsolatos kérdések - beleértve az iparitanuló-képzést is - alárendelődtek a szervezetek közötti pozíció és hatalmi harcnak.

A következőkben azt próbáljuk megvilágítani, milyen érdekeik voltak az iparitanulóknak? A statisztikák az első pillanatra heterogén, összetett csoportot engednek sejtetni az iparitanuló név mögött. Fiatal kor, alacsony iskolai végzettség - szakmák szerint is nagy szóródással - fizikai munkás szülők - szegényparasztok - nagy család. E sokszínű csoportnak egyetlen egy pontban találkozott az érdeke, minél előbb munkába állni, minél előbb hozzájárulni a család,

a testvérek létfenntartásához. Ezért nemcsak a vállalatok, a tanulók is többször kérték tanulóidejük csökkentését, elengedését, vagy keresti lehetőségeik számukra kedvezőbb - nyári munkavállalás - megállapítását.

Utoljára vesszük szemügyre az MTH érdekeit. A Hivatal által képviselt érdekek az MTH kormányzati szervek rendszerében elfoglalt helyzetéből adódtak. Ezek az érdekek néha - meglepő módon - az iparitanuló-képzés továbbfejlesztését szolgálták. Ennek következtében vezették be a 3 éves képzést - számolva persze az 1953 utáni feleslegessé vált tanulók további elhelyezésének lehetőségével is - modernizálták a gépparkot. Intézkedéseik nagyon is érthetőek, mivel kiélezett helyzetük - az ágazati minisztériumok állandó kritikájának nyomása alatt cselekedtek - csak a tényleges változások - deklarált előrelépések - sorozatával stabilizálódhatott. Ennek a nagyon erős önfenntartáshoz kapcsolódó törekvésnek köszönhető, hogy az ágazati minisztériumoknak a közműveltségi tárgyakat nem sikerült kiiktatniuk a tantervből. A változtatási kényszer nagyon sok önkényes elemet hozott a felszínre, pl. az orosz nyelv oktatásának kérdését az MSZBT elnökével történő utcai találkozás tüzi napirendre.⁹

Az MTH érdekei a Hivatalt egyértelműen az extenzív iparfejlesztési politika hívévé tették. Érthető, hiszen e politika eszközeként hozták létre, feladatai, funkciója e politikát szolgálta. A gazdaságpolitikai feladatok mellett az MTH szószólója a direkt állami beavatkozások, intézkedések szükségességének is. Mivel gazdasági feladata a munkaerőbiztosítás - ideológiája az általános érdek képviselője - az ágazati minisztériumok elleni fellépéseit jogosnak, legitimnek ítéli meg, mivel a partikuláris érdekeket - vallja - neki magának kell visszaszorítani.

3. Munkaszervezet váltás és szakképzés. /Egy lehetséges elemzési szempontról/

Az ötvenes évek első felének politikai-közgazdasági elemzői gyakran írnak a túlfeszített iparosítás társadalmi összetevőiről. A következőkben egy kevésbé elemzett, de

a szakképzésre nagy hatást gyakorló strukturaváltozásra hívjuk fel a figyelmet, a munkahelyi struktúra megváltozására, a munkaszervezet változásra.

Tiszta munkaszervezet típusokról a magyar gazdaság esetében nem beszélhetünk.¹⁰ A munka feletti kontroll gyakorlásának különböző módjai keverednek egymással - leggyakrabban a technikai és a bürokratikus kontroll, illetve a hagyományos és bürokratikus kontroll - különböző munkaszervezési módszerek olvadnak össze. E keverék-típusok kialakulásai az ötvenes évekre nyulnak vissza. Ekkor épülnek ki azok az üzemszervezetek, amelyek - a nagyipari termelés adott formája követésének következményeként - kiiktatják a munkaszervezetből a szakmunkások autonómiájára épülő hatalmi- és tudáspozíciókat. Megkérdőjelezzik azt a termelési módszert, amelyben a szakmunkás a termelés döntő - hatalommal rendelkező - tényezője. A politikai publicisztika területén is nyomon követhető ez a folyamat; Rákosi éles kirohanásai a szociáldemokrata szervezett munkások ellen, a művezetők háttérbe szorítása; politikai szinten jelzik a munkaszervezet strukturális változását.

Mindezeket szem előtt tartva elmondhatjuk, az iparba lépő új szakmunkaerőtől az üzemszervezet új felépítése másfajta képzettségi fokot kívánt meg, mint régebben. A képességrendszer változás mindkét összetevőjében - szakmai és társadalmi mozzanatában - jelentkezett. Először nézzük a társadalmi érdekérvényesítés képességét.

Az üzemeken belül nem kívánatosnak nyilvánították - sőt súlyos politikai retorziókkal sújtották - azokat a munkáscsoportokat, amelyek a szakmunkásság régi munkaszervezetben elfoglalt pozícióját őrizve megkísérelték az üzemszervezetével szemben saját érdekeiket érvényesíteni. A fellépés akkor előzhető meg, ha a társadalmi érdekérvényesítés pozíciójában lévő csoport nem rendelkezik azzal a tudással, amely lehetővé tenné számára az érdekérvényesítés eszközeinek felhasználását. E képesség kifejllesztésének visszashorításában az üzemszervezet mellett fontos szerep jut azoknak a társadalmi integrációknak, amelyek kondicionálják a munka-

erő munkássá válását, befolyásolják tanulási folyamatát.

Az oktatásnak nyilvánvalóan fontos szerep jut ebben a folyamatban. Olyan magatartási mintákat, szerepelvárásokat, értékeket és normákat fogalmaz meg és közvetít, amelyek meghatározzák a későbbi - munkaszervezeten belüli - cselekvéseket, magatartásokat.

Az MTH intézményes oktatásából két fontos értékrend áradt. Az egyik a fegyelem mindenekelőtt, az egyén önfeláldozásszerű alárendelődése előljárónak, munkának, üzemszervezetnek, a másik a szocializmus éppen adott rendszerének üdvтана.

A fegyelmezés minden eszközét bedobta az intézetek vezetősége. Fizikai és lelki eszközök - pofon és pellengérre állítás - használatától kezdve a katonai mintára szervezett képzésrendszer egész belső rendje e célt szolgálta. Osztályfőnöki órákon - sőt társadalmi ismeret órákon - jegyre vitatták meg az egyenruhafegyelem betartását, az előljárók iránti tiszteletet. Öngyilkosságok, szaporodó balesetek, lemorzsolódás jelzi a 14-17 éves gyerekekre nehezedő nyomás elviselhetőségének határát.

A társadalmi érdekérvényesítés képességének kiiktatása mellett az üzemszervezet adott szervezési rendszere megkérdőjelezte a hagyományos "szak-munka" képességeinek összetevőjét. A szakmunkás pozíciója mellett munkában hasznosított tudásának komplexitása is semmivé foszlott. A technikai modernizáció adott folyamata nem igényelte a betanított és segédmunkán túlnyuló tudást. Ugy néz ki, hogy a szakemberképzés mítosza - Gerő többször hivatkozik a dolog fontosságára - politikai illúzió, vagy politikai célok szolgálatába állított ideológia.

A hiánygazdaságra épülő üzemszervezet szakmunkát becsempésző keverékformája gyengíti e tendenciák érvényesülését. Mégis fontosnak érezzük a változás esetleges lehetőségének jelzését, hiszen e problémakör köré véljük csoportosíthatónak a szakmunkásképzés mai problémáit is. Nyilvánvaló, ha az üzemekben alkalmazott technika nem igényelte a szak-

munka hagyományos formájának fenntartását, a képzés sem közvetíthette azt.

Az MTH ezt a problémát, mint az elmélet és gyakorlat, iskola és élet dichotonómiáját reagálva le és próbálta megoldani. Már 1952-ben jelentkezett a problémakezelés másik lehetséges módja, az univerzális és speciális képzés ellentétbe állításának gondolata. A tényleges oktatási gyakorlat az elképzelésekkel, igényekkel szemben a maga útján haladt, így mind a gyakorlati oktatás előtérbe helyezésének jelszava, mind az univerzális képzés hangoztatása megmaradt a változások mindenkori ideológiai magyarázatának.

II.

1. Képzés és versenyfutás. Az MTH a kormányzati szervek rendszerében

Bemutattuk, az intézmény a minisztériumokhoz hasonló szervként működött. Minisztérium azonban - a szó alkotmányjogi értelmében - mégsem volt. Elnöke ugyanakkor rendeleteket bocsáthatott ki, ezeken keresztül szabályozhatta a munkaerőgazdálkodást érintő kérdéseket. Miniszteri jogállása dominált más minisztériumokkal, országos hatáskörű szervekkel lefolytatott tárgyalásai során is. Az MTH volt a kormányzati szintű döntések előkészítésének egyik színtere, mind a Minisztertanács, mind az MDP Központi Vezetőségének munkaprogramja végleges formában a Hivatallal lefolytatott egyeztetés után alakult ki. A Hivatal önálló napirendi javaslatokat vihetett ezen szervek elé, ennek nyomaival azonban alig-alig találkozunk.

A munkaerőgazdálkodási ügyeket döntő módon az MTH illetékes ügyosztálya bonyolította. Ebben együttműködött az országos hatáskörű szervek illetékes ügyosztályaival is. Az együttműködést befolyásolta a felsőbb szintű politikai élet mozgása, de az ügymenetek alakulását döntő módon a hivatali élet bürokratikus rutinmunkája szabályozta.

Az előbbieket során vázoltuk a minisztériumok és az MTH közötti versenyfutást, rivalizálást. A következőkben rátérünk annak az együttműködésnek a leírására, amely a riva-

lizálás, érdekellentét ellenére kimutatható.

Az iparitanuló-képzés alapja az éves beiskolázási terv volt. Megemlítettük, a hosszútávú terv azonosnak mutatkozott a népgazdaság öt éves tervének keretszámaival.

Az első évben /1951-ben/ valóban az öt éves terv alapján készült a beiskolázási program, a továbbiakban azonban döntő mértékben eltértek az országos tervelőirányzattól. Az eltérést indokolta az a nagyfoku kapacitáshiány, amely az MTH iskolákban jelentkezett, de az eltérés mögött megtalálható az a szervezeti játék is, ami a tervteljesítéseket a realitások felé tolta.

A tervektől való eltérést maga a Tervhivatal engedélyezi.¹¹ Így szállítja le 40 ezerről 33 ezerre, illetve /1954-1955-re/ 35 ezerre a beiskolázandó létszámot. Megjegyezzük, hogy az 1954-1955-ös csökkentett létszám sokkal nagyobb eltérés a tervelőirányzattól, mint az első pillanatra látszik, mivel a terv 1955-re a 40 ezres tanulólétszám helyett már 50 ezer főt irányzott elő. Ezekhez a tervszámokhoz képest a Hivatal 28 ezer, illetve 1954-ben 10 ezer tanuló iskoláz be. 1953 előtt - úgy tűnik - a kormányzati szervek maguk fogták vissza a túlzott beiskolázásokat, kevésbé túlzottakkal helyettesítették azt. 1953 után a tudatos beruházási fék fogta vissza a létszámmövekedést.

A "realitásra" két tényező szorította rá az MTH-t. Egyfelől a nagyfoku infrastrukturális fejletlenség állapotában nem lehetett következmények - társadalmi feszültségek - nélkül növelni a képzést. Elhelyezésről, otthonról, tanári személyzetről, épületről így sem tudott minden esetben gondoskodni. A másik ok, hogy a túlzott létszámmövekedés így is olyan politikai problémákat jelentett a Hivatalnak, amelyeket nem nagyon tudott kezelni. 1956-ban az iparitanuló-képzés megoldatlan feszültségei - mindenféle létszámmövekedés ellenére - tanulók százait sodorta a fegyveres harcba. A politikai feszültségek jelentkezését az MTH 1953 óta észlelte hangulatjelentésekben, előterjesztésekben elég reálisan feltárták a helyzetet, de a feszültségek csökkentésére semmit nem

tudott tenni, ehhez eszközei - fegyelmezésen kívül - nem voltak. De nem tudott semmit sem tenni a fiatalok személyiséggé formálódásának érdekében sem, mivel feladata a munkaerőelőállítás volt, nem pedig a felnőtte nevelés.¹²

Nemcsak az oktatás szervezetén belül felhalmozódó társadalmi feszültség miatt vállalta a "késő realizmust" a Hivatal. Jó oka volt félni az ágazati minisztériumok soha ki nem számítható politikai kötélhuzásától is. Félelme nem volt alaptalan. 1956-ban - kihasználva a szakmunkástanulók részvételét az októberi "eseményekben" - hat ágazati minisztérium összefogott és felszámoltatta az MTH-t.¹³

Megállapíthatjuk, a tanulólétszám alakulását a szervezet politikai pozíciója is befolyásolta. 1953-ig nem az elhelyezkedési nehézségek jelentették a legfőbb korlátot a képzés bővítése előtt - a munkaerőpiac szívóhatása nagy sebességgel működött -, hanem a képzés korlátozása a kormányzati szervek közötti alkudozás eredménye volt. Az MTH tisztában volt oktatási intézményeinek állapotával, az ott kialakult légkörrel, kollégiumainak embertelen viszonyaival. A korlátozás mégsem ezeknek a tényeknek hatására történt, ezeket csak felhasználta alkupozíciójának erősítésében. Az információ a hivatalon belül maradt, hogy a külvilág mennyit tudott meg az MTH intézmények valóságos viszonyairól, attól függött, mit akart elérni a hivatal vezetése.

A szoros együttműködés az MTH és a Tervhivatal között a beiskolázás során is megmaradt. Az MTH soha nem hozta a tervét, volt úgy, hogy a leányok beiskolázása 24 %-os volt, ennek ellenére soha nem lett különösebb probléma belőle. Ennek okai közé tartozott a tervezési mechanizmus állandó reformja, változtatása is. 1953-ra az MTH megszerezte magának a munkaerőutánpótlás iparágak közötti elosztásának jogát is.¹⁴ Ebbe a döntési folyamatba bevonta az ágazati minisztériumokat, majd az előzetesen egyeztetett terveket terjesztette fel - jóváhagyásra - a Minisztertanács elé.

Döntéselőkészítés ürügyén a döntés érdemi része került le az MTH-hoz. Ezzel párhuzamosan az ágazati minisz-

tériumok előtt megnyílt a lehetőség a javaslat módosítására - egy szinttel feljebb. Elmondhatjuk, a tervezés mechanizmusa szinte beépítette az informális mechanizmusokat, áttekinthetlenné és követhetlenné téve ezzel a döntési folyamatot.

A tervelőkészítés MTH szintű végrehajtása az MTH belső apparátusának szerepét helyezte előtérbe. Olyan előzetes konzultációkat folytattak le a tényleges megbeszélések előtt, amelyek csak a Hivatalon belüli státuszok és pozíciók rendszerében értelmezhetők.¹⁵ A Hivatal elnöke által kiadott tervezési irányelvek szólamyszerűek és formálisak, - pl. a színvonal emelése - így a tervezésnek nem képezheték alapját. Ezt az ürt használta ki a belső apparátus is.

Az MTH együttműködése az ágazati minisztériumokkal nem csak a tervezés és beiskolázás során volt fontos.

Említettük az ágazati minisztériumokkal fenntartott kapcsolatok jellemzése során, hogy a Közoktatási Minisztériummal külön kell foglalkoznunk. Külön kell foglalkoznunk az ipari minisztériumokkal is. Így, amikor a külső kapcsolatok oktatásra gyakorolt hatását elemezzük, elválasztjuk egymástól az oktatás egészéhez fűződő kapcsolatot és az ágazati minisztériumok /ipari részének/ beleszólását az iparitanulóképzésbe.

Az ipari minisztériumokkal együttes javaslatot kellett kidolgozni ahhoz, hogy valamelyik szakma a képzés által is megerősített szakma lehessen. /A Népgazdasági Tanács terjesztette a közös javaslatot a Minisztertanács elé./ Az ágazati minisztériumok - ipari minisztériumok - jelezték a toborzandó munkaerő nagyságát is. Szakképzési ügyekben az MTH az ágazati minisztériumok - ipari minisztériumok - számára csak a tervezési és elosztási kérdésekben engedett beleszólást. Az iparitanulóképzés ügyét a Hivatal belső ügyként kezelte és eszerint járt el. A közműveltségi tárgyak oktatása mellett a szakmai oktatás is a Hivatal belső osztályának illetékessége alá tartozott. A többi minisztériummal - az Oktatásit kivéve - esetleg ezen a szinten jött létre együttműködés /tanácskérés, konzultáció tankönyvügyekben/, természetesen szigorúan

az MTH felügyelete mellett.¹⁶

Az ipari minisztériumokban folyó szakképzést - ahogy említettük - az Elnöki rendeletek kötelező jogszabályai befolyásolták.

Változó, talán évenként is eltérő viszony alakult ki az MTH és a Köznevelési Minisztérium között. A kapcsolatot egyaránt jellemezte a közeledés és távolodás, együttműködés és versengés.

A Minisztertanács szorgalmazta a Köznevelési Minisztériummal való kapcsolatok szorosabbra fűzését. Erre elég sajátos - MTH határozat is született. Ennek ellenére a Köznevelési Minisztérium képviselői több olyan kollégiumi ülésről hiányoztak, amelyek alapvető pedagógiai kérdéseket tárgyaltak. A minisztériumi részvétel elsikkasztását elintézték az előzetes egyeztetés tényének lelkiismeretmegnyugtató megemlítésével. Az együttműködést szabályozni igyekvő /5/ határozat tárgyalásakor kihúzták azokat a javaslatokat, amelyek a Köznevelési Minisztérium kezébe kvázi felügyeleti jogokat adtak. Pl. a javaslat szerint a KM szakfelügyelői ellenőrizték volna az iparitanulóliskolák köznevelési tárgyait tanító tanárokat. Ezt az MTH megakadályozta.

A KM - mivel káderellátását az MTH-val együttműködve tudta csak biztosítani - főleg munkaerő problémákkal fordult az MTH-hoz. A dokumentumok alapján megállapítható, a két minisztérium tevékenysége, hatásköre nem - vagy alig - metszette egymást. Inkább egymás mellett tevékenykedtek, együttműködésükre egyszerűen nem volt szükség. Az MTH vezetői - pozíciójukat is erősítendő - nem egy esetben kijelentették, tarthatatlan az a helyzet, hogy az iparitanulóképzés kívülrekedt a köznevelés rendszerén. Ekkor elismerték saját hibájukat is, pontosabban az MTH felelősségét.¹⁷

A Hivatalt érzékenyen érintette a végzős tanárok elosztása. Ezt a KM végezte. Ezért a minisztérium felé az MTH többször jelezte igényét, kérését többször indokolta tevékenységének állami fontosságával. Tanerőhiányát ennek ellenére az MTH 1956-ig nem tudta enyhíteni. A Köznevelési

tási Minisztérium a tanárok elosztása közben sem alakított ki szorosabb kapcsolatot az MTH-val, egy volt az "ügyfelek" közül.

Többször említettük, az MTH felső vezetése tisztában volt iskoláinak állapotával, elmondtuk, beiskolázási maximalizmusukat mégsem emiatt, hanem szervezetük érdekei miatt fogták vissza. Most mindehhez hozzá kell tennünk, a visszafogás ellenére az egész iparitanuló-képzésre jellemzőnek érezzük a kapacitások végső kihasználását. Nemcsak abban látszik mindez, hogy 100 fős kollégiumban 400-an laktak, hogy egy ágyon néha ketten is aludtak, hogy 13-14 éves gyerekeket iskoláztak be, hogy 8 általánosnak megfelelő iskolát sem végzett mesterek oktatták a pár dekányi fejadagon dolgozó gyerekeket. A nyomor jelei az ötvenes évek Magyarországon más területen is jelentkeztek. A maximális kihasználtság állapotát jelezte még az épületek, technikai eszközök karbantartásának elmulasztása, a tanerő munkaidejének korlátlan megnövelése.

A kép mozaikkockáinak összerakása után elmondhatjuk, a Hivatal minden szándék, akarat ellenére sem gazdálkodott a munkaerővel, hanem mindenkit, aki arra alkalmasnak mutatkozott, besorozott a "munka hadseregébe". Így maga számolta fel a munkaerőkészleteket. Meg kell jegyezni, mivel az igazsághoz hozzátartozik, sem eszköze, sem lehetősége nem volt a munkaerőgazdálkodás irányítására, és erre militarizált felépítése sem tette alkalmassá.

A Hivatal irányító módszerét, a munkaerőgazdálkodási kérdések megoldásának lehetőségeit nem a munkaerőgazdálkodás követelményei határozták meg, hanem a Hivatalt ért támadásokra adott védekezési taktika állása. Pozícióját akkor érezte biztosnak, ha befolyása minél nagyobb, tehát a társadalom felé - az intézmények és szervezetek felé - expanziót hajtott végre.

Az MTH pozíciója 1953-ban alapjaiban rendült meg. Ekkor a Hivatal a politikai fegyverek bevetésére kényszerül, revizionista, káros nézeteknek ítéli meg a Hivatal megszün-

tetését szorgalmazó nézeteket. 1954-ben, a beruházási politika időleges rekonstrukciójának idején, győzelemként ünnepli a Hivatal fennmaradását. Nemcsak a Hivatal létét érintő kérdések öltik fel a politikai harc mezét, hanem egyéb - lényegtelennek tűnő - kérdések is. Ellenséges behatolás eszköze lesz a kollégiumi tetvesedés nyomán kialakult feljelentés, szabotázs a munkaruha idő előtti /mennyi a használati idő?/ kihordása.

Az MTH és a párt vezető szerveinek kapcsolata hivataloszerű. A párt - itt elsősorban adminisztratív szervekről van szó - többször véleményt nyilvánít bizonyos kérdésekről, személyi kérdésekben - ujságcikkek, Rákosi Titkárságára érkezett panaszoslevelek - átiratot intéz a hivatalhoz, mint egyik szervezet a másikhoz. A tárgyyszerű, minden lényeges kérdést kikerülő levelezés arra utal, a problémák nem ezen a szinten kerültek megbeszélésre. Ezt erősíti meg több feljegyzés telefonbeszélgetésekről, előzetes konzultációkról.

Összefoglalva, és a szakképzés alakulására vetítve mindezt, a következő tanulságokat állapíthatjuk meg:

1. A szervezet külső feltételekhez való alkalmazkodása meghatározza azokat a szervezeti formákat, szervezeti kapcsolatokat, amelyeken keresztül a szervezet ellátja feladatát.

2. A szakképzés alakulása alárendelt a szervezetek egymás közti kapcsolatának, de ez az alárendelődés csak egy bizonyos pontig határozza meg a feladatok ellátásának minőségét, ezen túl a szervezet belső strukturája alakítja a képzést.

3. A szakoktatás - beleértve a technikai oktatást is - felparcellázódott a különböző szervek és szervezetek rendszerében. A parcellák nagyságát a különböző szervezetek politikai-gazdasági kormányzati sulya szabja meg.

4. A szakképzés csak része a munkaerőgazdálkodásnak. A munkaerőelosztásból származó politikai konfliktusok közvetlenül csapódtak le a szakoktatás területén.

5. A szakképzés irányító szervének ugyanakkor - az elmondottak ellenére - sokkal nagyobb autonómiája volt az oktatás irányításában, mint ami a jogi, szervezeti normákból és előírásokból következett. Ezt az önállóságot az MTH rendszeresen kihasználta, és saját érdekei szerint igazgatta intézményeit. Ennek eredményeként az MTH képzése alaposan eltávolodott az ágazati szervezetek által minimálisan képviselt szükségletektől.

6. A beiskolázások vizsgálata során kiderült, az előbb vázolt autonómia nem zárta ki egyfajta realizmus képviselését sem. Ez a realizmus tartalmazza egyfelől a beiskolázási keretszámok kapacitásra érzékeny csökkentését, másfelől a saját helyzet figyelembevételét is. A helyzet figyelembevételére nem a felismert valóság tudata vitte rá az MTH-t, hanem azok a szervezeti és politikai konfliktusok, amelyek a kormányzati szervek rendszerében kialakultak. Ennek a sokszínű érdek és hatalmi mezőnek az a következménye, hogy az oktatás ügyei nem egyetlen egy döntés következményei, hanem a szervezeti kompromisszumok, politikai érdekegyeztetések társadalmi folyamatának eredményei. A helyzet másik eredménye az, hogy az oktatás kérdései az oktatás sajátos racionalitása szerint aligha kerültek napirendre.

2. Az MTH belső szervezetének hatása a szakképzésre

Amennyiben a döntések szervezeti felosztásának bemutatását vesszük legelsőnek szemügyre, meg kell állapítanunk, nem minden kérdés eldöntése tartozott az MTH szervezetére. A döntések stratégiai-taktikai-rutin döntésekre történő felosztását alapul véve elmondhatjuk, a stratégiai döntések színtere nem az MTH volt. Az MTH résztvevője annak a - már vázolt - társadalmi folyamatnak, amelyben kialakult a szakképzés hosszabb távu fejlesztési terve, amelyben megtörténik a beruházások elosztása, de nem egyedüli és nem a legfontosabb szereplő. A hosszabb távu döntésekben való részvétel erősségét kondicionálta az a hatalmi pozíció, amelyet a formális és informális érdekképviselési mechanizmusok alakítottak. A hosszútávú döntések cselekvési programját az MTH-nak, mint

szervezetnek, konkrét társadalmi környezete alakította ki, ezt a programot az MTH saját szervezetrendszerén keresztül taktikai- és rutindöntésekké alakította át. Az adaptáció és az alkalmazás során a szervezet saját hierarchiája került előtérbe, ezen keresztül hívták le a kormányzati elképzelések, gazdaságpolitikai feladatok.

Az MTH belső szervezete az MTH kifelé folytatott akcióiban is hallatta hangját. Döntő módon azonban akkor szabta meg a döntések tartalmát, ha az hatáskörébe és illetékességébe tartozott.

Az MTH-t belülről a katonai mintára szervezett lineáris vezetési modell jellemezte. A döntések e hierarchia mentén születtek, e hierarchia csomópontjai között oszlottak el. Voltak olyan ügyek is, amelyeket a területi igazgatóságok döntöttek el, ezek csak ritkán kerültek ki az adott területi szerv döntési köréből. Voltak azonban olyan ügyek is, amelyeket - látszólagos jelentéktelenségük ellenére - az országos központ magához szivott, és ott oldották meg a felmerült problémákat.

A szervezeti felépítés jogszabályi szabályozása ellenére a döntések fórumrendszerének kijelölésében nagyfokú improvizáció tapasztalható. Egy biztos, a tanulóintézetek igazgatói - mint ahogy ezt az MTH állásfoglalása is leszögezi - "minden egyes iparitanulóképzéssel kapcsolatos ügyben a közvetlen főhatósághoz kötelesek fordulni".¹⁸ A döntési jog elvonásának tendenciája alsószinten korlátlanul érvényesülhetett. Olyannyira felduzzadt a központi beavatkozást igénylő ügyek száma, hogy a központi apparátus maga érezte terhesnek azt, és decentralizálni akart. Mondanunk sem kell, a külső és belső törekvések miatt decentralizációs törekvése csak szép elképzelés marad.¹⁹

A Hivatal belső felépítése a következő. Az Elnök alá tartozott két Elnökhelyettes, akik különböző csoportok, illetve ezen belül Főosztályok és osztályok munkájáért voltak felelősek.²⁰

A szakképzés ügyeinek egy része - amelyek nem vol-

tak személyzeti, terv, ill. a többi főosztály hatáskörébe tartozó ügyek - a Termelési és Oktatási Főosztály alá tartozott. A Főosztály szervezeti szabályzatban rögzített feladatai egyrészt általánosak, másrészt szűkkörűek, Szűkkörűek, amennyiben pl. az oktatási segédanyagok biztosítását tűzik feladatául, és általánosak, amennyiben a "gyakorlati képzés előfeltételeinek megvalósítását"²¹ is rábizzák. A Főosztály jogaiból ugyanakkor hiányzott az intézmények felé a közvetlen intézkedési jogosultság. Csak a Területi Főosztályon keresztül tudott az intézetek felé bármilyen utasítást kiadni.

Mindebből látható, a szervezet belső felépítése elege megszabta a döntési pályákat. Olyan együttműködési szituáció elé állította a szakképzés illetékes irányító szervét, amely a döntési hatékonyság rovására ment, mivel csak a szervezeten belüli kompromisszumkeresést szolgálta az ilyen együttműködés, nem pedig az oktatás valódi igényeit. A szervezeti szabályzat által teremtett helyzet alkalmas volt arra, hogy a szakoktatási kérdésekben kötelező tárgyilagosságot helyettesítsék a hivatalon belüli pozíció és presztizsharcok követelményével.

A szervezeten belüli munkamegosztás eredményeképpen a szakképzésnek nem lett igazi gazdája. Minden osztály és főosztály a saját elképzelését, szemponrtrendszerét igyekezett ráerőltetni a képzésre. A politikai-tömegnevelési főosztály pl. a politikailag fontosnak ítélt testnevelést iktatta be a tantervi változtatásokba, a káderpolitikai osztály a beiskolázási arányszámokat szerette volna a káderpolitika irányelveinek megfelelően alakítani. A reformok és tanterv-változások előkészítésének jegyzőkönyvei arról számolnak be, hogy a részt vevő felek sohasem a szakképzés színterének - iskola, otthon - szemszögéből, szükségletéből közelítenek a kérdésekhez, hanem a hivatalon belüli helyzetük alapján. Ezeket közvetítik az oktatás felé. Elképzelésük gátja a többi osztály, főosztály érdeke, esetleges ellenjavaslata.

Az előbbi oldalakon vázoltuk, az ágazati minisztériumok nem képviselték a szakoktatás érdekeit. Most meg kell

állapítanunk, az MTH-n belül sem találunk olyan szervezeti egységet, amely az oktatás valódi igényeit karolná fel. Erre a szakképzés irányítási, szervezeti rendszere nem adott lehetőséget, így az oktatás igényei valójában a munkaerőpolitika rendelkezései alá.

A reformok szükségességét a szervezeten belüli és szervezeten kívüli tényezők jelezték. Ezek a túlélést vagy a belső stabilitást szolgálták.

A szervezet belső életét vizsgálva megerősíthető az a korábbi véleményünk, miszerint a döntések szétszóródtak az egyes osztályok, ügyosztályok, főosztályok között. Az oktatási döntések tehát társadalmi folyamatok és hivatali folyamatok egyszerre, nem elfelejtve, hogy a hivatalon belüli folyamatokat a társadalom érdek- és szervezetrendszere határozza meg.

A belső, szervezeti élet szemügyrevétele megerősíti annak a jelenségnek a fontosságát, amit a döntéselőkészítés súlyának növekedéseként tartunk számon. Alig volt olyan előkészítés, amit a kollégiumi ülés visszaadott az előterjesztőnek újabb átdolgozásra, és új javaslattételre. A visszaadott anyagok - pl. az egységes társadalomtudományi tantárgy bevezetésének javaslata - olyan gyökeres strukturaváltoztatásokat helyeztek kilátásba, amit a Hivatal nem tudott vállalni.

Az előkészítés szakasza - súlypontjának növekedésével - áttekinthetlenné vált. Nemcsak az egyes előadók informális kapcsolatainak hagyta nyomot az anyag, hanem a hivatali pozíciók rendszere is. Az előkészítésbe kapcsolódott be a külső szervek hasonló szintű osztálya, ügyosztálya, alosztálya, mégjobban összekuszálva a szálakat. Mindez néha hiába történt, mivel a kollégiumi ülés módosította az előterjesztést. Egy-egy ülés jegyzőkönyvét elemezve megállapítható, a jelenlevők soha sem artikulálták nyíltan érdekeiket, álláspontjuk indokaként többnyire az általános társadalmi érdeket, vagy ideológiai értékeket idézték meg.

Találkozhatunk olyan kollégiumi ülés jegyzőkönyvével is, amely az elnöki szó pusztá erejével /csak indokolással/ visz keresztül lényeges módosításokat. De találkozhatunk a résztvevők számára "evidens" módosításokkal is. Így pl. nem kellett különösebb magyarázat ahhoz, miért maradt ki az egyik határozatból a Köznevelési Minisztérium kvázi felügyeleti jogát megfogalmazó pont.

Ez a kollégiumi módosítás a Minisztertanács kifejezett állásfoglalása ellenére történt. Jól látható, hogy az oktatás kérdéseit eldöntő határozatok a saját szervezeti érdekeknek megfelelően születtek meg, a döntés fórumrendszere alkalmasnak mutatkozott még a magasabb szervek óhajainak semlegesítésére is.

Az oktatási szükségletek döntési folyamatban történő megjelenésének voltak egyéb akadályai is. Így pl. a Hivatal éves munkaterve szabta meg, mikor, hol, kivel, milyen szinten kell valamilyen kérdést megtárgyalni, illetve milyen kérdésekben kell döntést hozni. A terv pedig - ötvenes évek - törvény volt, eltérni tőle kockázatos lett volna. Az "előrelátás" a maga tulbiztosításával, rugalmatlanságával eleve megakadályozta az oktatási igényekre adandó gyors reakciókat. A terv előzetes összeállításánál természetesen figyelembe lehetett venni a legkülönbözőbb munkaterveket és elképzeléseket, az esetleges "kitárgyalásig" azonban még így is majdnem egy év telt el.

A szükségletekre adandó válaszok a szabályzat kerekeit kihasználva leszálltak a napi döntések - rutindöntések síkjára. Itt egyedi esetekként konkrét intézkedések születtek. Ennek következtében nem kellett foglalkozni a beiskolázási kérdésekkel, a 13-14 éves bányászgyerekek társadalmi problémáival, viszont egyedi esetként lehetett ebédjegyet, kollégiumi elhelyezkedést biztosítani azoknak, akiknek volt merse panaszlevelet írni.

Az irányító mechanizmus nem tekintette partnernek a pedagógusokat - mestereket - sem. Optimális esetben még ők képviselhetnének valamilyen alternatívát az irányító szervezet

elképzeléseivel szemben. A militarizált oktatási szervezet, az iskolán belüli éles alá-fölérendelés megakadályozta az ilyen fellépéseket. Nem alakult ki munkakapcsolat az MTH és a Pedagógus Szakszervezet között sem, így az irányító apparátus valóban egyedül maradt a kezdeményezéseivel.

A szervezet, a hivatal belső rendszere, apparátusa tehát alapvetően meghatározta a szakképzés alakulását. A következőkben azt mutatjuk be, milyen szakoktatást sikerült létrehozni, hol és hogyan kapcsolódik az oktatási folyamat és a társadalmi rendszer egymáshoz. Szeretnénk bemutatni, milyen ideológiai érvek alatt történik az oktatási kérdések megoldása.

III.

Az iparitanuló-képzés fő változása 1950-1957 között

A feszített beiskolázási terv még korrigált változtatásban is monumentális képzést irányzott elő. Ennek ellenére a kor állandó problémája volt a lemorzsolódás. Az arányok ágazatonként változtak, a legnagyobb éppen azokban a szakmákban volt, amelyek az iparosítás számára a legfontosabbak voltak. Így pl. a bányászatban 7 %-os volt a lemorzsolódás.²² A százalékos arányok megtévesztőek, abszolút számokban kifejezve a lemorzsolódást a következőket kapjuk: 1951-ben október és november hónapokban /2 hónap alatt/ kb. 3 ezer iparitanuló hagyja ott az intézeteket. Tudjuk, a lemorzsolódás csak 1953-ig fontos probléma, utána a távozást veszik szívesen. Addig azonban az eltávozott tanulók jogi megítélése az engedély nélkül kilépők megítélésével azonos /ez büntető bíróságot jelent/ és a lemorzsolódott tanulók szüleit is bizonyos büntetésnek - pénzbüntetés, kártérítés - lehetett alávetni.²³

A hivatal élesen elítélte a lemorzsolódást, mivel a tanuló intézeteket otthagyo gyerekek a többiek előtt a fegyelmezetlenség példaképivé váltak. A lemorzsolódás megakadályozására a pedagógusok eredményességük függvényében prémiumot kaptak, 1953 után - Andor Mihály jól leírja ezt a jelenséget²⁴ - pedig a túlzott liberalizmust vetik a tanárok

szemére. Ekkor ugyanis a végzősök nem tudtak elhelyezkedni, így minden eszközzel az iskolán belüli létszámcsökkentést segítették elő. A lemorzsolódás csak egy olyan oktatási szervezet esetében válhatott alapkérdéssé, amely a beiskolázási és létszámkérdéseket a munkaerőgazdálkodásnak alárendelten kezelte. A lemorzsolódást nemcsak a tanulók számára nehéz munka idézte elő. Két tényezőt kell még megemlítenünk. Egyik tényező a beiskolázások kampányszerűsége, a másik a hallgatói-tanulói taktikázás.

A dokumentumok tanúsága szerint a tanulókat gyakran a legelemibb információk nélkül iskolázták be, így azok nem voltak tisztában a végzendő munka jellegével, a szakmával. Nevetségesnek hat, vájár tanulók azt hitték, hogy nem kell a föld alatt dolgozniuk; traktorosok, hogy tankosoknak képezik ki őket. Mikor kiderült hova kerültek, milyen élet- és munkakörülmények közé, bizony a rendszer összes kényszerintézkedésére szükség volt; másképpen még nagyobb lett volna a lemorzsolódás.²⁵

A tanulói taktikázások főként a jobb mezőgazdasági vidékről érkezett tanulónál figyelhető meg. A mezőgazdaság ebben az időben is döntően idénymunkákra épült, az egész éves foglalkoztatottság alig-alig volt biztosítva. Az ipari tanulók téli hónapokra "beálltak" dolgozni, a stabil ellátás és foglalkoztatás kifizetőnek ígérkezett. Egészen addig, amíg az MTH különleges szankciókhoz nem kötötte a szerződésfelbontást. Megjegyezzük, ez a jelenség nemcsak ipari tanulók, hanem munkások között is előfordult, jelezve azt, hogy a későn iparosodó, gyors léptékben felhalmozó társadalom általánosabb törvényszerűségéről van szó.

A beiskolázásokról elmondhatjuk, a tanuló érdeke állt a legutolsó helyen. Sem pályát, sem foglalkozást nem választott, hanem oda ment tanulni, ahová beosztották. Az MTH szervei a munkaerőgazdálkodás általuk kreált elvei alapján osztották be és el a tanulókat. Az iskolalétesítés engedélyezését ugyancsak az MTH különböző érdekekre és érvekre hivatkozva tagadta meg, illetve hajtotta végre. Nemcsak az iskolák

felszerelését, tanulóit is gyakran átcsoportosították, átírányították, még akkor is, ha a felső vezetésen kívül senki sem akarta. Találunk olyan jegyzőkönyvet, amelyben az új FZO iskolákat "feltöltik" a már működő iskolák jobb tanulóival - az érdekelt MTH osztályok tiltakozása ellenére - habozás nélkül robbantanak szét összeszokott kollektívákat, ismeretségeket, kapcsolatokat.

Az iskolán belül, az iparban tanulókat ide-oda helyezték, mozgásukat nem határozta meg elképzésük, érdekük.

A kor reprezentatív dokumentumait - sajtó, pártlap - nézve az iparitanulók élete vidám, színes, nagyszerű élet. Sportrendezvények, országos iparitanuló napok és versenyek követik egymást. De követik egymást öncsonkitások, balesetek /néha öngyilkosságok/ is. Az oktatási intézmények szervezete, normái a munkaerő adott adaptációját segítette elő, a személyiségnevelésnek, önművelésnek, a képességek emberközpontu fejlesztésének nem jutott hely. Az oktatás által közvetítésre vállalt normák elsősorban a fegyelcsmre szoktatnak - a rendtartás megsértése az állami törvények megsértésével volt azonos - a társadalomismereti órákon a fizikai-honvédelmi nevelés, a testnevelés.²⁶

Megállapíthatjuk, az elméleti képzést rövid 3 év alatt sikerült az MTH-nak leépíteni. Vagy ahol ezt nem tette, ott az elméleti tárgyakat propagandává változtatta. Lásuk, mi történt a szakmai képzéssel, emelkedett-e színvonala, mint amire az elméleti tárgyak leépítésekor hivatkozni szoktak, avagy sem.

A szakmai képzés minőségével soha senki nem volt megelégedve. Kifogást emeltek a vállalatok, a Közoktatási Minisztérium, az ágazati minisztériumok, és végül az MTH vezetése sem kergetett illuziókat. Az MTH vezetősége tudta, hogy az oktatás színvonala gyenge, sem a technikai képzés, sem a szakmai fogások megtanítása nem éri el a korszerű képzés színvonalát. Az oktatás szakmák szerint történt, ezen az iparitanuló-képzés azóta sem lépett túl. 1952-ben jelentkezett az univerzális szakképzés eszméje, de soha nem lett

ebből az eszméből rendelkezés vagy gyakorlat.²⁷ Az univerzális képzés bevezetése, a korszerűség követelménye az MTH reformok indoka, ideológiája, az intézkedések valóságos kidolgozása során nem veszik komolyan. A korszerűség indokolta a képzési idő felemelését, bizonyos szakok előtérbe állítását, vagy éppen háttérbe szorítását. Az oktatási színvonal - úgy gondoljuk - a kor egészében mellékes szerepet játszott. Méretetlensége mellett alárendelt szerepét húzta alá, hogy az oktatás tartalma soha nem a társadalmi szükségleteknek megfelelően alakult, hanem a társadalmi tényezők /érdekek, értékek, szervezetek, célok/ szerint. A beiskolázás a munkaerőkibocsátást szolgálta, az érdekek ellentmondtak a szakképzés adott formájának, nem alakultak ki társadalmi partnerviszonnyok a szakképzés körül, így az oktatás minősége logikusan maradt mellékes kérdés.

Egyetlen egy dolgot mégis meg kell említenünk, az a képzés területileg egyenetlen színvonala. A területi feltételek sokszínűsége egyenetlenné tette az iskolák működésének feltételrendszerét. Az új iskolák, az irányítás által is "futtatott" iskolák Budapesten találhatóak meg, itt megfelelő tanerő, mesterlétszám állt rendelkezésre, különösebb gond nélkül szivta fel a főváros Pest megye tanulóit is. Vidéken a tanműhelyek hiánya, a gépi technika alacsony színvonala, a tanerő és mesterek hiánya dominált. A kollégiumi férőhelyek száma alacsony volt, sok volt a bejáró tanuló, tömeges képzés folyt elmaradott, rossz feltételek között.²⁸

Elmélet és gyakorlat viszonyának felvetése hamis dichotómiának bizonyult. Az elméleti képzés visszaszorítását nem követte a gyakorlati képzés gyors javulása, az egyik épp olyan alacsony, volt, mint a másik. Nyilvánvaló, a képzést meghatározó társadalmi feltételek hatására alakult ki az oktatás színvonala, e feltételek változatlansága eldöntötte az oktatási reformok sorsát is. Amennyiben a válalalat csak azt lesi, mikor kapja meg az MTH intézet tanműhelyét²⁹ vagy az ágazati minisztériumok, akik csak az MTH felszámolásának alkalmas pillanatát várják; ilyen körülmények között nem alakulhat ki együttműködés a szakképzés fej-

lesztésére. E helyzetnek nagy befolyása van az oktatás minőségének alakulására.

Komoly gondot okozott a szakképzés oktatói gárdájának felkészületlensége. Azt bemutattuk, miért nem állt érdekében a vállalatoknak a legjobb szakembereket az oktatási intézmények rendelkezésére bocsátani, és arról is szó esett, mekkora hiány tapasztalható e téren. A következőkben inkább azokról a módszerekről, tanfolyamokról esik szó, amelyekkel az MTH a nevelőket nevelte.

A mestereket más rendszerben képezték tovább, mint a szaktanárokat. A mesterek számára kötelező volt a technikai minimum és a pedagógiai minimum tanfolyamok elvégzése. Itt - ahogy azt a tanfolyamok neve is mutatja - megtanulták a pedagógiai és technikai ismeretek minimumát. Hogy mi volt ez, azt az MTH határozta meg. A mesterek részéről nagy volt az ellenállás, nem nagyon akartak tanfolyamokra menni. Érthető, mivel családos, idősebb emberek lévén, elég sok gondjuk volt tanfolyamok nélkül is. Vonakodásukat legyőzendő, tudomásukra hozták, állásuk megtartása a tanfolyamok elvégzésétől függ. A mesterek ezért felváltva jártak dolgozni és tanulni, szabadidejük alig-alig volt. Kísérletezett az MTH mesterképző technikumokkal, tanulókat a fiatal szakmunkásgárda köréből toborozva, kevés sikerrel. Maradtak a régi mesterek, akik a tanulókkal kialakított kapcsolatukban fiatalkorukban megtanult tanonc-mester viszonyt élesztették fel. Ennek köszönhető a mester egyeduralma a gyakorlatok ideje alatt, a tanulókkal végeztetett maszek-munka, önkényeskedés, a nekik nemtetsző tanulók megbuktatása.

Az új szaktanárok gyorstalpaló tanfolyamok elvégzése után kerültek ki az iskolákba. A tulterhelt tanárokat előszeretettel alkalmazták otthonnevelőként, vagy adott esetben nem a szakjuknak megfelelő tárgyakat tanítottak velük. A szaktanárok problémáival kevesebb feljegyzés foglalkozik, mint a mesterekével, úgy látszik, helyzetük az oktatási intézményeken belül különbözött a mesterekétől. Az MTH oktatás külső és belső feltételei együttesen alakították ki a tanulók életfelfogását, magatartását. Az iratokból kitűnik, az ipari

tanulók viselkedésükben reprodukálták annak a társadalmi rétegnek a magatartását, amelyet mai szóhasználattal lumpenproletár csoportnak nevezünk. Ivás, verekedés, csavargás, lopás napirenden volt, mind az otthonokban, mind az intézetekben, mind az üzemekben. Legjobban az alkoholizmus szedte áldozatait.³⁰

A szervezet irányítása számára a tanulók viselkedése fegyelmezetlenségi kérdés.³¹ Az intézmények mint fegyelmezetlenséget ölték ki a tanulók kezdeményezőképességét is, de állandóan számonkérték tőlük a kreativitás hiányát. A vezetés nincs megelégedve az öntudat fejlettségével sem. A szervezet érzékenyen reagál arra, hogy a tanulóifjuság egységes passzív tömegként élte át oktatását, a vezetés semmilyen intézkedésében és elképzelésében nem számíthatott saját tanulóira.

Élesen reagálnak és már-már ellenséggként kezelik a családi környezetre. Gyakran panaszkodnak a szervezet felső vezetői, hogy egy-egy hét otthon töltött idő semmivé foszlattja nevelésük minden eredményét, néha a szünidő után magasra szökik a tanintézeteket elhagyók száma. Az ítélet: nem elég öntudatosak; a megoldás: be kell venni a családot az oktatási intézmények életébe.

Az oktatás megszervezése, felépítése azt eredményezi, hogy a végzés után óriási mértékű a munkaerővándorlás. A tanulók - ideig-óráig - felszabadulva jogi kötöttségeik alól, igyekeztek a számukra is megfelelő munkahelyeket kiválasztani. A folyamat ellenőrzése kicsuszott az MTH kezéből.

A hibákat nemcsak a tanulók nyakába varrják, társ-tettesként a pedagógusoknál is viselni kell a felelősséget. Elítélik pl. az otthonnevelőket a felülről jött, kényszerű látszat munkájukért, a foglalkozások kötelező jellegéért, ugyanakkor ha nem tennék meg mindazt, amit kívántak tőlük, úgy ezért kerültek volna a kritika előterébe.³²

A szervezet a társadalmi folyamatokból eredő konfliktusokat egyből felhasználta a szervezeten belüli függésrendszer megerősítésére. A hibákat ezért üldözik nagy elő-

szeretettel, hiszen a hiba mellett felelős is van, a felelős megtalálása pedig a példastatuálásra alkalmas helyzethez vezet el.

Különösen figyelemre méltó a dokumentumokból áramló tanulókép. Ostobák, felkészületlenek, cinikusak, tiszteletlenek, elégedetlenek, követelődzőek, kényelmesek, egy szóval minden létező rossznak hordozói. Az ilyen negatív színben ábrázolt csoport szinte "megérdemli" a legkeményebb eszközök alkalmazását, sőt csak ezeket érdemli meg igazán. G. Allport előítéletekről szóló munkájában jól fel tudta volna használni ezeket a jellemzéseket.

Az MTH tevékenységét az állandó színvonal-emelkedés ideológiája kísérte végig. A kollégiumi üléseken "kinos" témákat tárgyalt, a hangnem éles, sokszor kiméletlen. Ezek ellenére a szakképzés reformját, igazi minőségi megváltoztatását az MTH soha nem tudta megvalósítani. Ehhez - láttuk - eszközei sem voltak, és feladatából sem következett. Így az önkritikus hangnem a szervezeten belüli ellenőrzés és szabályozás céljait követte, ezt szolgálta a rengeteg reform és változás is. A szervezet önfenntartási igénye - a kifelé deklarált állandó jobbitási szándék - vitte rá az MTH-t az oktatási változásokra. Más nem is kényszeríthette ki a változásokat, mivel egész egyszerűen nem volt intézményes tere a reformgondolatnak.

IV.

Összefoglalás

A dolgozat végén pár szóban szeretnénk mondanivalónkat még egyszer leírni.

1. A szakoktatás helyzete az ötvenes években speciális. Sajátossága abban rejlik, hogy a képzést alárendelték az erőltetett iparosítást szolgáló politikának és szervezetrendszernek. Ugyanakkor az iparitanuló-képzés intézményrendszere - előzmények és tapasztalatok hiányában - átvette az iparosítás történetileg is specifikus útjának megoldási módozatait.

2. A képzés felülről lefelé épült ki, azaz felső kormányzati szintű döntések alakították ki, nem pedig a termelésből kinövő gazdasági érdekek. Ebben a kialakulási folyamatban nagy szerepet játszott a felső szintű szervezetek egymás közötti kapcsolata, konfliktusa. De alapvetően meghatározta a kialakuló képzés tulajdonságait az irányító szervezet belső munkamegosztási rendszere.
3. A szakoktatás szükségletét nem képviselte sem intézmény, sem társadalmi csoport. Oktatási szükségletnek az számított, amit az igazgató szervezet apparátusa a bürokratikus szakszerűség jegyében annak tekintett. Igaz, a bürokrácia önfenntartása jegyében felkarolt bizonyos érdek képviselt valamilyen tárgyi racionalitást. Azonban ennek a képviselőnek a határát nem a valóságos szükségletek húzták meg, hanem a szervezeten belüli viszonyok.
4. A szakképzés minőségét alapjaiban az határozta meg, hogy a szakképzésben részt vevő társadalmi partnerek között milyen érdekegyeztetés lépett fel.

A vizsgált korban együttműködésről csak korlátozott mértékben beszélhetünk, a partnerek alapvető érdeke a szakképzés adott formájának felszámolása volt. Tanulmányunk egyik tanulsága, hogy minőségileg is hatékony szakoktatás csak akkor létezik, ha a szakképzésben érdekelt partnerek érdekei a szakképzés alapkérdéseiben megegyeznek, de legalább nem mondanak egymásnak ellent. Ellenkező esetben - erre éppen az ötvenes évek a példa - nincs remény a korszerű oktatásra.

Tanulmányunk másik fontos következtetése, hogy a szakképzés soha nem a szakmai-tevékenységi normák oktatása, átadása, hanem olyan intézményes mozgások társadalmi együttese, amely a társadalom viszonyaiból táplálkozik. Az oktatási rendszer - szervezet - működése képes eldönteni a szakmai tudás közvetítésének hatékonyságát, képes háttérbe szorítani szaktudás átadását. Ugyanakkor a szakoktatás jó adag "lejtett tantervi" magatartási és viselkedési normát adott át tanulóinak, olyan értékeket osztott el, amelyek

a munkahelyi viselkedés, beilleszkedés egy adott szituációját mozgatták.

5. Megállapíthatjuk, ha az irányító szervezet még rendelkezik azokkal az információkkal, amelyek irányításának területét reális szintben tüntetik fel, még nem biztos, hogy a realitásoknak megfelelően cselekszik. Ebben saját érdekén kívül megakadályozza túlélésre beállított stratégiája is. Az MTH-t társadalmi erők mozdították el a holtpontról, a társadalom kihívása nélkül a képzés adott rendszere tovább működik.
6. A szakképzést meghatározó döntések kialakításában fontos szerep jutott a szervezet felépítésének. A hatásköri, ill. illetékességi szabályok eldöntötték az ügy sorsát is. A legfelsőbb döntési szintekre csak a szervezeten belüli mérlegelés után kerülhettek ügyek.
7. A szakképzés alakulását vizsgálva inkább döntési folyamatokról beszélhetünk, mintsem döntésekről. E folyamat csatornáit a szervezet formális és informális kapcsolatrendszere voltak. A nyilvános kollégiumi ülés maga is része a szervezeten belüli érdekérvényesítésnek, másfelől része az érdekek elrejtésének. Az informális csatornák rendszerét nem ismerve véletlenszerűnek tűnnek a döntések, holt csak a harminc év történelmi hamuja akadályozza meg a teljeskörű feltárást.

- - -

J e g y z e t e k :

- 1 UMKL XIX-C4 MTH. 3. dob. Elnökségi iratok. 1955. 3029/55 /34. old./
- 2 -"- MTH III. 12. dob. Koll. Előterjeszt. 01/04/54. /43. old./
- 3 -"- MTH III. 11. dob. 11/53. Nevelési Főosztály RT /7. old./
- 4 -"- u.o. október 15-i ülés jegyzőkönyve /28. old./.
MTH III. 12. dob. 19. sz. jegyzőkönyv /54. old./
- 5 -"- MTH 26. dob. 3932/T/ált/43. /64. old./
- 6 -"- MTH III. 13. dob. 1955. Kollégiumi Előterj. 55. /66. old./

- 7 UMKL XIX-C-4 MTH III. 10. dob. 1952. Kollégiumi előterj.
1952. május 7-i ülés jegyzőkönyve. /64. old./
- 8 -"- MTH III. 12. dob. Kollégiumi Előterjesztések 1953.
01/04. MTH 13. dob. Kollégiumi Előterjesztések.
1955. 15/5 /8. old./
- 9 -"- MTH I. 5. dob. 3896/57. sz. /19. old./
- 10 Makó Csaba: Munkafolyamat és társadalmi konszenzus. /Dok-
tori értekezés, kézirat/.
- 11 MTH III. 10. dob. Kollégiumi Előterjesztések. 1952. /1/52.
21. old.
- 12 MTH I. 4. dob. Elnöki iratok. 3228/56. sz. /14. old./
MTH I. 5. dob. Elnöki iratok. 3920/67. sz. /16. old./
- 13 MTH I. 5. dob. Elnöki iratok. 3896/57. sz. /19. old./
- 14 MTH III. 10. dob. 101/1952. /5. old./
- 15 MTH I.2. dob. Elnöki iratok. 1955. 2356/1955. /10. old./
- 16 MTH III. 11. dob. 114/1952. Az MTH Működési Szervezeti
Szabályzata. /7. old./
- 17 MTH I. 4. dob. Elnöki iratok. 1956. 3209/56. /13. old./
- 18 MTH III. 10. dob. 1952. 66/1952. /5. old./
- 19 MTH.III.10. dob. 1952. 65/52. /7. old./
- 20 MTH III. 11. dob. Koll. Előterj. 1952. 114/1952. /7. old./
- 21 U.o.
- 22 U.o.
- 23 MTH III. 10. dob. 1952. 1/52., u.o. 10/52.
- 24 Andor Mihály tanulmánya. Mozgó Világ 1981/12. 1982/1.
- 25 MTH 26. dob. 3932/ált/T/1., u.o. 3932/ált/T/57., MTH I.
1955. 10. dob. 2189/55. /67-69-80. old./
- 26 MTH III. 10. dob. 1952. Kollégiumi Előterjesztések, 1/52.
- 27 U.o. 40/52. /57. old./; u.o. 52. Május 19-i ülés jegyző-
könyve.
- 28 MTH III. 11. dob. 1952. 109/52., u.o. Az 1953-i Okt. 15-i
ülési jegyzőkönyve /58., 60. old./.
- 29 MTH I. 5. dob. Elnöki iratok. 1956-57. 3920 /56./ /19.
old.
- 30 MTH III. 12. dob. 13/54. sz. /42. old./
- 31 MTH III. 11. dob. 27/53., MTH III. 12. dob. 26/54.
/42-43. sz./
- 32 U.o.

- o - o - o -